

СУЧАСНИЙ СТАН РИНКУ МОЛОКА ТА МОЛОЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ

Висвітлені сучасний стан та тенденції розвитку ринку молока та молочних продуктів в Україні

Постановка проблеми. Молочна галузь – одна з пріоритетних галузей харчової промисловості в Україні. Молочні продукти є обов'язковою складовою щоденного раціону жителів нашої країни. Крім того, виробництво і переробка молока є важливим джерелом надходжень у Державний бюджет. Тому необхідно забезпечити стабільні умови збуту для виробника, надходження сировини на молокопереробні підприємства та готової продукції до кінцевих споживачів. Всі ланки харчового ланцюга “від виробництва до споживання” повинні діяти ритмічно і скоординовано.

Питанням формування та функціонування ринку молока та молочної продукції присвячено багато наукових праць вітчизняних вчених – економістів: Льчука М.М., Маньковського А.Я., Пабата В.О., Саблука П.Т., Шкільова О.В., Шпичака О.М.

Викладення основного матеріалу. Головним нормативним документом, який регулює відносини на ринку молока та молочних продуктів є Закон України “Про молоко та молочні продукти” № 1870-IV від 24.06.2004 року. Основним завданням цього Закону є встановлення вимог до виробників і постачальників молочної сировини та продуктів її переробки, визначення їх прав та обов'язків, запровадження державної підтримки та економічного стимулювання виробництва високоякісного молока та молочних продуктів[2].

Підтримка державою вітчизняних виробників молока здійснюється шляхом фінансування селекційної роботи, протиепізоотичних заходів за рахунок коштів державного бюджету, стимулювання підвищення якості молока та продуктів його переробки через доплати у відсотках до

закупівельної ціни: для молока вищого гатунку – 25 %, для молока першого гатунку – 20 %, дотаційних цін на молоко [4]. Всі ці заходи спрямовані на забезпечення сталого розвитку сільського господарства. Але без фінансування вони матимуть декларативний характер.

Ємкість внутрішнього ринку молока можна збільшити майже вдвічі за умови диверсифікації його переробки. У розвинутих країнах світу різниця цін на продукти харчування більша, ніж диференціація доходів між багатими і бідними верствами населення. Там, незалежно від доходів, є доступні всі види продукції і в достатніх кількостях. В Україні, при відсутній різниці цін на продукти харчування одного виду, диференціація доходів між найбагатшими та найбіднішими становить вісім разів [3].

Ринок молока та молочної продукції України представлений такими сегментами: ринок молока та кисломолочної продукції, ринок тваринного масла, ринок сиру, ринок сухого молока та молочних консервів.

Загальна пропозиція і загальний фонд споживання молока та молочних продуктів в Україні за останні п'ять років є практично незмінними і становлять в середньому 12,4 млн. т і 10,8 млн. т, відповідно і майже повністю формується за рахунок власного виробництва. На початку 90-х років цей показник був на рівні 24,5 млн. тонн молока. Майже 80 % сировини перероблялось на вітчизняних молочних підприємствах. Споживання молока та молочних продуктів тоді складало 373 кг на душу населення. По суті, це є науково обґрунтованою нормою споживання. Сьогодні українці споживають трохи більше половини цієї норми – майже 230 кг .

В Україні спостерігається парадоксальна ситуація, коли в умовах скорочення виробництва молока як сировини, молочна промисловість дуже швидко нарощує об'єми випуску майже всіх видів молочної продукції. Протягом останніх років за темпами розвитку та нарощування обсягів виробництва галузь зайняла третє місце серед підприємств харчової промисловості, не дивлячись на те, що підприємства молокопереробної галузі лише на третину забезпечені сучасним устаткуванням і новою технікою.

За даними Держкомстату в 2005 році виробництво молока в усіх категоріях господарств становило 13,8 млн. т, що знаходиться на рівні обсягів 2004 року. З них сільськогосподарські підприємства виробили 2,5 млн. тонн, а господарства населення – 11,3 млн. тонн. Скорочення обсягів експорту молочних продуктів майже не вплинуло на загальний фонд споживання. Це відбулося за рахунок зменшення запасів продукції на кінець року. У 2005 році фонд споживання молочної продукції залишився на рівні попереднього року і становив 10,7 млн. т (табл. 1.)

Таблиця 1. Баланс молока та молочних продуктів в Україні (в перерахунку на молоко), тис. т

Показники	2001	2002	2003	2004	2005
Виробництво	13444	14142	13661	13987	13803
Зміна запасів на кінець року	-338	315	-106	-360	-25
Експорт	1900	925	1145	2126	1900
Імпорт	100	59	74	80	100
Всього ресурсів	11982	12961	12696	12101	12028
Витрачено на корм	1990	2092	1863	1376	1296
Втрати	5	10	6	3	4
Фонд споживання	9987	10859	10827	10725	10728

* Джерело: Держкомстат України

Середньорічні темпи приросту ринку молокопродуктів в 2001-2005 роках склали 17,7%. Ріст зафіксований у всіх сегментах, найбільш високі темпи росту були на ринках сухих молокопродуктів – 26,8%; сирів – 23%; молочних консервів – 20,9%; цільномолочної продукції – 16,4%.

Товарна номенклатура вітчизняних переробників молочної продукції зараз наближається до європейських показників. На ринку з'явилося багато вітчизняних брендів, виробники розвивають високотехнологічні виробництва, вводять нові види продуктів. Лідери ринку активно впливають як на попит,

підвищуючи якість продукції, так і на постачальників і роздрібну торгівлю, вимагаючи більш якісної сировини, кращих умов транспортування та зберігання продукції.

Залишається проблемою такий показник як товарність молока. Так у 2005 році з 5,7 млн т переробленого українськими підприємствами молока 33% надійшло з сільськогосподарських підприємств, а 67% – з приватних господарств. Товарність молока з сільськогосподарських підприємств становить 70%, з господарств населення – 15-50%, що потребує додаткових затрат на переробку (табл.2.). В ЄС цей показник становить 96%.

Таблиця 2. Товарність молока за категоріями господарств, %*

Рік	По Україні		
	Всі категорії господарств	в тому числі:	
		с/г підприємства	господарства населення
1998	42,5	69,2	26,3
1999	42,6	68,8	28,3
2000	47,6	73,2	37,3
2001	53,9	77,1	45,3
2002	48,0	73,7	39,7
2003	51,1	74,4	45,5
2004	57,2	80,4	52,0

* За даними Держкомстату

Молокопереробний сектор України представлений близько 450 підприємствами, загальна потужність яких становить 22 млн. т на рік. Сьогодні використовується лише п'ята частина існуючих потужностей.

Найбільшу питому вагу в обсязі продукції молочної промисловості в натуральному

виразі мають перероблене молоко, сухі молочні продукти (сухе знежирене молоко та сухе цільне молоко), кисломолочні продукти, сичужні сири та вершкове масло (табл. 3.).

Таблиця 3. Виробництво основних видів молочної продукції

Продукція	2004		2005	
	Тис. т	млн. дол.	Тис. т	млн. дол.
Необроблене молоко, реалізоване на стихійних і організованих ринках	90	15	79	17
Питне молоко з молокопереробних заводів	573	178	642	269
Ряжанка	52	23	55	33
Кефір	185	83	196	118
Сметана	103	73	109	104
Йогурт	88	92	93	131
Сир і вироби з нього	70	120	81	187
Інші	8,9	10	8,910	
Всього:	1169,9	594	1264	869

*За даними Союзу молочних підприємств України

За обсягами виробництва молочної продукції можна виділити таких лідерів галузі: Мілкіленд – Україна, Юнімilk – Україна, Вімм-Біль-Данн, Корпорація “Клуб сиру”, Корпорація Льон Контракт, Група “Аваль”, Лакталіс-Україна, Група “Гадяч-Шишаки”, Група “Геркулес”, “Фанні”, “Ласуня”, Житомирський МЗ, Шосткінський ММК, Роменський МК, Куп’янський МКК, Група “Рейнфорд”, Укрпродукт груп. Ці компанії відіграють на ринку молочної продукції роль головних маркетмейкерів. Вони постійно конкурують між собою як на ринку збуту готової продукції, так і на сировинних ринках.

Крім цих операторів ринку, працюють ще декілька потужних регіональних лідерів, частина з яких в майбутньому можуть зайняти свою нішу серед провідних виробників молокопродуктів.

Провідні оператори ринку молочної продукції вже надійно зайняли свої ніші як за асортиментом, так і за цінами. Але вони продовжують спрямовувати свої зусилля на розвиток асортименту та торгових марок, адже гарно прорекламований товар з визначеними параметрами якості – це гарантія збільшення прибутків у майбутньому. Конкуренція заставляє рухатись вперед, постійно підвищувати якість продукції у боротьбі за покупців.

Асортимент молочної продукції на ринку нараховує близько 250 найменувань, у тому числі понад 180 видів незбираної молочної продукції, близько 30 видів сирів та до 20 видів молочних консервів [2].

Молоко та молочні продукти займають провідне місце в структурі зовнішньоекономічних операцій (табл. 4.).

Таблиця 4. Експорт – імпорт молокопродуктів (за даними митних органів)*

Продукція	ЕКСПОРТ				ІМПОРТ			
	2004		2005		2004		2005	
	Обсяги, тонн	Вартість, тис.дол.	Обсяги, тонн	Вартість, тис.дол.	Обсяги, тонн	Вартість, тис.дол.	Обсяги, тонн	Вартість, тис.дол.
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Молоко, вершки згущені	1739	708	1883	1072	493	733	638	1162
Молоко сухе і згущене	107757	154668	97235	168001	33	78	47	153
Кисломолочна на продукція	556	532	3122	3382	194469	17379	25360	23843
Молочна сироватка	38836	2237	10168	8554	604	634	1557	1558

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Масло тваринне	42309	62672	24369	43859	24	42	2	7
Сири	93596	217029	112194	320142	2979	6711	5544	14526
Морозиво	2736	3094	4428	5674	766	2547	731	2030
Казеїн	21341	97024	17945	97128	29	159	38	214
РАЗОМ		537964		647812		28283		43493

*Оперативні дані, оброблені Спільною молочних підприємств України

Експорт питного молока здійснюється в Білорусь, Молдову, Росію. Географія поставок сухого молока нараховує 25 країн світу, більшість з них розташовані в Азії та Африці. Лідером по закупках українських сухих молочних продуктів є Росія, Японія, Алжирі Китай. Українське вершкове масло поставляється в Росію, Казахстан, Азербайджан, Молдову, Вірменію, Грузію. Вітчизняний казеїн купують німецькі, голландські та польські компанії. Великі партії сиру поставляються в Росію, Азербайджан, Болгарію, Молдову, Чехію та Угорщину.

Російсько-український молочний конфлікт показав усі слабкі місця експортної політики молочних підприємств нашої країни, адже частка РФ в закупках твердих сирів становить близько 97 %, вершкового масла – більше 84 %, сухої молочної сироватки – більше 83 %.

Розширення зовнішніх ринків для України є проблематичним, адже вітчизняні виробники не мають повної і всебічної інформації про їх стан. Необхідно прогнозувати зміни кон'юнктури світового ринку і бути готовим до цих змін. Налагодити поставки продукції на ринки США, Японії, Китаю можна лише за умови дотримання міжнародних стандартів безпеки виробництва – від сировини до готової продукції.

Зростання імпорту молока та молочної продукції відбувається повільнішими темпами. Протягом останніх років структура імпорту цієї групи товарів залишається незмінною. Україна імпортує дрібно фасовані вершки з Німеччини, Данії, Росії. Стабільно високими є поставки йогуртів, мусів та інших молочних десертів з Росії, Польщі та Австрії. В нашу країну імпортуються сири дорогої цінової групи. Основні постачальники – Росія, Франція, Данія. Молочно-сокові коктейлі поставляються тільки з РФ.

Удосконалення роботи молокопереробних підприємств необхідно проводити в напрямку переходу до комплексної і глибокої переробки

молочної сировини, ресурсозберігаючих безвідходних технологій з ефективною переробкою вторинних ресурсів, формування вертикальної інтеграції між виробниками молочної сировини і переробними підприємствами.

Український молочний ринок має потенційні можливості для нарощування експортного потенціалу і забезпечення внутрішнього споживача різноманітними молочними продуктами. Найважливішими завданнями державної політики на ринку молока та молочних продуктів є заходи щодо його подальшого формування і ефективного функціонування, з метою задоволення попиту населення на якісні та безпечні молочні продукти, розширення асортиментної лінійки, підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на світовому ринку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Стан та перспективи розвитку молокопродуктового підкомплексу АПК України / О.М. Шпичак, В.М. Зимовець, Н.В. Сеперович та ін.; За ред. О.М. Шпичака. – К.: ІАЕ УААН, 1999. – 157 с.
2. Закон України від 24 червня 2004 р. № 1870-15 “Про молоко та молочні продукти” // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 47. – С. 1892.
3. *Ільчук М.М.* Ефективне функціонування молокопродуктового під комплексу України. – К.: Ніч лава, 2004
4. *Маньковський А.Я., Пабат В.О.* Формування закупівельних цін на молоко коров'яче незбиране відповідно до вимог ДСТУ 3662-97 та їх вплив на економіку виробництва молока // – <http://www.molprom.com.ua>

КОСТЮК О.Д. – аспірант Національного аграрного університету